

Т

ТАРД Жан Габріель (Tarde Jean-Gabriel; 12 берез. 1843, Сарла, Франція – 13 трав. 1904, Париж, там же) – видатний французький соціолог і кримінолог, один із засновників суб'єктивно-психологічного напрямку в західній соціології.

Був спадковим юристом: його мати з родини адвокатів, а батько працював суддею в невеликому містечку Сарла на півдні Франції (неподалік від Бордо). Початкову освіту Т. здобув у єзуїтській школі, яку закінчив у 1860, отримавши ступінь бакалавра мистецтв. Після цього почав вивчати юриспруденцію в м. Сарла. Завершив свою вищу юридичну освіту в 1866 у Парижі. У 1867 зайняв посаду помічника судді в рідному місті, через два роки став тимчасовим суддею у м. Сарла, а з 1875 до 1894 був постійним суддею. Одночасно з виконанням обов'язків судді з 1887 працював співдиректором Архівів кримінальної антропології. У 1894 переїхав до Парижа, де зайняв посаду відповідального директора статистичного бюро Міністерства юстиції Франції. Практичну діяльність Т. поєднував з науковими дослідженнями, а з 1896 – ще й з викладацькою практикою. Працював у Вільній школі політичних наук та Вільному коледжі соціальних наук.

У 1900 був обраний професором в одному з найбільш престижних навчальних закладів Франції – Колеж де Франс, де став завідувачем кафедри сучасної філософії. Того ж року обраний членом Академії моральних і політичних наук.

Ж. Г. Тард

Будучи прихильником соціологічного позитивізму, Т. розглядав злочин і злочинність в історичному розвитку, у взаємозв'язку з еволюцією суспільства та суспільних відносин, акцентував увагу на вивченні особистості злочинця. Вчений певним чином підтримував антропологічний напрям у кримінології, разом із тим досить скептично ставився до багатьох висновків антропологів. У результаті всебічного аналізу анатомічних, фізіологічних, психологічних особливостей злочинців, Т. дійшов висновку, що «його (злочину) походження насамперед історичне, його пояснення насамперед соціальне». На думку Т., ніхто не народжується, щоб вбивати, спалювати, красти у свого ближнього. Але існує таке поняття, як природні нахили, природні впливи, які можуть призвести як до злочину, оскільки вони є формою соціального впливу, так і до злочинності. За словами Т., злочинець – це людина, яку суспільство, якщо воно життєздатне і правильно організоване, буває вимушене видалити із свого середовища. Злочинець є продуктом настільки соціальним, наскільки

й природним. Можна сказати, що це – соціальний експеримент.

Т. розробив соціально-психологічну теорію соціалізації особистості, що базується на обгрунтованих ним «законах наслідування». Цю теорію було закладено в основу багатьох наукових підходів соціології, соціальної психології і кримінології 20 ст. Могутньою, підсвідомою й таємничою рушійною силою, що лежить в основі всієї діяльності суспільства, включаючи й злочинність, є, на переконання Т., наслідування. Наслідування – це соціальна форма руху, завдяки якій думка передається від одного мозку до іншого. В одному й тому самому суспільному середовищі накопичення соціальних впливів буває дуже різним: в одних переважає моральне запозичення від чесних людей, інші прагнуть наслідувати людей з вадами або злочинців. Тому перш ніж намагатися зробити людину «доброю», необхідно домогтися, щоб вона сама виявила бажання стати доброю, щоб це відповідало її інтересам. Досліджуючи при цьому логічні й нелогічні способи впливу, Т. встановив, що особливу роль у якості каналів впливу відіграють такі соціальні процеси і явища, як мода, релігія, мистецтво, традиції, звичаї, моральність, право, наука, промисловість. Соціальне життя він розглядав як мінливий розподіл вірувань і бажань, які поширюються за вказаними каналами. Відповідно право – не більше ніж один із видів схильності людини до наслідування.

Злочин, за Т., являє собою окремий різновид поведінки, в основі якої лежать загальні закономірності людської активності. Чим більше людина відчуває або вважає себе такою, що відокремилась від собі подібних завдяки своє-

му падінню або моральній смерті, тим більше вона небезпечна.

Наголошував, що покарання злочинця полягає не у відплаті злом за зло, не в охороні права як вищої цінності, не у відновленні стабільності права, а в забезпеченні громадської безпеки, запобіганні злочинам, соціальному захисті від них. Основним критерієм, яким необхідно керуватися для досягнення цілей покарання, є особистість злочинця.

До найбільш вдалих кримінологічних додатків «законів наслідування» Т. сучасна наука включає його психологічні дослідження міжособистісної взаємодії за групової злочинності: від простих форм співучасті до мафії і злочинів натовпу. Т. приділяв велику увагу особливостям групової поведінки. Вважав, що в основі психологічної єдності натовпу лежить насамперед фізичний контакт, у натовпі особистість нівелюється. Характерними рисами представників натовпу називав: егоїзм, віру, пристрасть, наявність мети, «колективне самолюбство», одностороннє наслідуваність, що позбавлена раціональності, дратівливість. Акцентуючи увагу на підвищеній схильності натовпу до правопорушень, Т. піддавав сумніву його право на здійснення верховної політичної влади.

Т. послідовно розглядав злочинність саме як соціальний феномен. Він дійшов висновку, що злочинність визначається соціальною організацією і цілком відповідає їй. Посилаючись на свої закони наслідування, Т. стверджував, що «дереву злочинності» росте зверху вниз шляхом наслідування-моди. Інакше кажучи, правлячу еліту він вважав законодавцем моди у сфері злочинних діянь. З одного боку, окремі діяння еліти розцінюються

суспільством як легалізовані злочини. З другого боку, сама еліта вважає злочинними насамперед такі діяння, які загрожують її становищу.

Розглядаючи проблему нейтралізації злочинності, Т. доволі скептично оцінював просвітницькі тези про те, що праця, загальний добробут і освіта можуть бути превентивними соціальними ліками від злочинності. Адже поширення освіти і накопичення багатства саме сприяє появі нових можливостей для збагачення, у тому числі і незаконного. Т. бачив шлях вирішення проблеми контролю злочинності у розширенні людського спілкування, в його глобалізації. Важливою умовою профілактики злочинності він називав позитивну і конструктивну діяльність держави.

Визнання у науковому світі Т. принесли його праці: «Les lois de l'imitation» («Закони наслідування», 1890), «La foule criminelle» («Злочинний натовп», 1892), «Logique sociale» («Соціальна логіка», 1895), «La criminalité comparée» («Порівняльна злочинність», 1886), «L'opinion et la foule» («Думка і натовп», 1901), «Le contrevenant et l'infraction» («Злочинець і злочин», 1906). Основна кримінологічна праця Т. – «La philosophie de la peine» («Філософія покарання», 1890), в якій автор вдався до спроби розробити філософсько-психологічні основи притягнення винних до відповідальності.

Лит.: Гард Габриэль де. Преступник и преступление; Сравнительная преступность; Преступления толпы. М., 2010. URL: <http://search.rsl.ru/ru/record/01007489413>; Иншаков С. М. Зарубежная криминология. М., 1997. URL: <http://legalportal.am/download/library/p175amahoflgo058h6mhf7kvh3.pdf>.

В. І. Тимошенко.